

Maakonna arengustrateegia uuendamise juhend

29.04.2021

Sisukord

Sissejuhatus	2
Ajakava maakonna arengustrateegia uuendamiseks.....	3
Piirkondliku ehk maakondade ülese arengustrateegia ja valdkondliku arengustrateegia koostamine	3
Visioon ja strateegilised valikud	3
Kajastatavad valdkonnad üldiselt.....	4
Sotsiaalne taristu ja olulisemad muudatused avalike teenuste osutamisel	5
Koostöö strateegiate elluviimisel ja avalike teenuste korraldamisel maakonnas	6
Võrgustikupõhine koostöö	7
Arendusorganisatsioonide konsolideerimine.....	7
Soovitused haridusvaldkonna planeerimiseks ja teiste valdkondadega integreerimiseks	7
Soovitused kultuuriteenuste planeerimiseks.....	9
Soovitused sotsiaalhoolekande, tervishoiu ja tööturu valdkonna planeerimiseks	9
Soovitused inimressursi arendamise kavandamiseks	10
Majandusareng ja ettevõtlus	11
Ettevõtjate osalemine prioriteetide seadmisel	12
Kestlik keskkonnaga arvestav areng	12
Linnapiirkondade säästev areng	13
Arengustrateegia tegevuskava	14
Avalike teenuste osutamiseks ja arendamiseks vajalike objektide ning investeringuvajaduste kajastamine tegevuskavas.....	15
Linnapiirkonna integreeritud tegevuskavade koostamine	16
Maakonna arengustrateegia seos teiste arengudokumentidega	16
Seosed KOVide arengukavadega	16
Seosed olemasolevate ja koostatavate maakondlike arengudokumentidega	17
Seosed strateegiaga „Eesti 2035“ ja riigi valdkonna arengukavadega	17
Partnerite ja avalikkuse kaasamine ning maakonna arengustrateegia uuendamise menetlus.....	18

Sissejuhatus

Käesolev maakonna arengustrateegia uuendamise juhend on abiks kohaliku omavalitsuse korralduse seadusest (KOKS) tuleneva ülesande – maakondade arengustrateegiate koostamise täitmisel. Uuendamise juhend ei käsitle maakonna arengustrateegia koostamist tervikuna, vaid eelkõige on fookuses strateegiast „Eesti 2035“ tulenevad ja ministeeriumite poolsed soovitusel, mis lähtuvad uuenenud riiklikest arengukavadest, kavandatavatest uutest toetusmeetmetest ja tähelepanekutest kehtivate maakonna arengustrateegiate osas.

See maakonna arengustrateegia uuendamist käsitlev soovituslik juhendmaterjal käsitleb eelseisvat, 2020. aasta sügisest alanud järkjärgulist protsessi, mis ideaalis lõpeb 2022. aasta kevadel. Selle ajavahemiku sisse jäävad ka järjekordsed kohalike omavalitsuste (KOV) volikogude valimised 2021. aasta oktoobris. Seekordses maakonna arengustrateegia uuendamise protsessis võiks tulenevalt suuremast ajavarust olla rõhk kaasamisel ja suuremal KOVide koostööl ühiste arenguväljakutsete lahendamisel. Protsessi aeg on ministeeriumite poolt vaadates seotud ettevalmistuste tegemisega Euroopa Liidu (EL) uueks rahastusperioodiks 2021-2027, mistõttu on juhendis rohkem rõhku pandud riigi tasandi ootustele maakonna arengustrateegiale, et teadvustada neid senisest rohkem ka piirkondlikul tasandil. Juhendis toodud soovitusel lähtuvad nii regionaalvaldkonna kui ka teiste poliitikavaldkondade lähikümnenäendi olulisematest arenguväljakutsetest, mis eeldavad riigi ja piirkondade ühist tegutsemist ning piirkondlikku koostööd. See ei tähenda, et maakonna arengustrateegiad ei võiks ka edaspidi kajastada neid prioriteetseid koostöösuundi, mida kavandatakse ellu viia eelkõige maakonna partnerite enda ressurside toel.

Märkus: Lisaks sellele juhendile on maakonna arengustrateegia ja selle tegevuskava uuendamisel/koostamisel samuti abiks varasem Rahandusministeeriumi (RM) poolt koostatud soovituslik dokument – Maakonna arengustrateegia koostamise juhend¹ koos 7 lisaga, mis on edastatud kõigile maakondlikele arendusorganisatsioonidele (MAROdele).

Kehtivate, 2018. aastal koostatud maakondade arengustrateegiate sisu (kogumahu 1162 lk) edastati kokkuvõtlikult (9 teema 15 alateemasse) koondatuna partnerministeeriumitele. Teemaatilise jaotuse aluseks oli strateegia „Eesti 2035“ alajaotus. Edastatud kasutati sisenditena sealhulgas transpordi ja liikuvuse arengukava 2021+ eelnõu, Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021-2035, haridus- ja teadusstrateegia 2035 ja noortevaldkonna arengukava 2021-2025 puhul. Uue perioodi meetmete kavandamisel ja prioriteetide seadmisel on samuti kasutatud maakondade arengustrateegiaid kui ka kohalike omavalitsuste arengukavasid.

KOV arengukava kõrval peab maakonna arengustrateegia olema eelkõige olema mõjus ja hästi fokuseeritud juhtimisinstrument kohalikele omavalitsustele nende baasteenuste (alus- ja põhiharidus, kultuur, tervis, noorsootöö, ühistransport jne) tagamise toetamiseks ning piirkondlikuks ja rahvusvaheliseks piiriüleseks koostööks püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Maakonna arengustrateegia peab eelkõige andma lisandväärtusena laiemat vaadet (võrreldes KOV arengukavaga) optimaalse ja kestliku teenuste võrgu kujundamiseks. Maakonna arengustrateegia peab panema maakonna kohalike omavalitsusi tundma end osana maakonnast kui tervikust ja nägema, kuidas nende panustamine, tegevused ja otsused selle arengudokumendi koostamisel ja hilisemal uuendamisel mõjutavad tihti ka teisi omavalitsusi, laiemat piirkonda ja kogu maakonda. Maakonna arengustrateegias peab arvestama maakonnaplaneeringus seatud eesmärgi ja tingimusi. Samuti peab maakonna arengustrateegia haakuma strateegiaga „Eesti 2035“² – näitama, kuidas panustatakse „Eesti 2035“ strateegiliste sihtide saavutamisse ja arenguvajaduste lahendamisse.

Maakonna arengustrateegias on oluline analüüsida erinevates teemavaldkondades, et milliseid eesmärgi ja tegevusi on võimalik ellu viia riigipiiriülese koostöö raames välisriikide omavalitsustega ja regioonidega ning organisatsioonidega. Riigipiiriülese koostöö teadlikum suunamine aitab suurendada koostööprojektide panust maakonna üldiste arengueesmärkide saavutamisse.

¹Maakonna arengustrateegia koostamise juhend. 03.12.2018.

² Strateegia „Eesti 2035“ – vt <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>

Ajakava maakonna arengustrateegia uuendamiseks

Oktoober, 2020; lisavoor: aprill – mai, 2021	Maakonna (MK) arengustrateegia tegevuskava uuendamiseks vajalike uuringute taotlusvoor - kestliku kahanemise väljakutsed ja vajalikud tegevussuunad MK tasandil (rahvastikumuutuste mõju) - MK tasandi ettevõtluse tugiteenuste võrgustiku analüüsid - MK tasandi teenuste võrgustiku arendamise analüüsid Lisaks on Keskkonnaministeeriumi (KeM) poolne taotlusvoor KOV ja maakondlike kliima-energiakavade koostamise toetamiseks		
Sügis, 2020 – kevad, 2022	Maakonna arengustrateegia ja selle tegevuskava uuendamine (k.a ettevalmistused)	Detsember, 2020 – veebruar, 2021	MARODE koosseisus tegutsevate maakondade arengustrateegiate uuendamise eestvedajate – maakondade arendusjuhtide (jätku)koolitus
		Oktoober, 2021	Kohalike omavalitsuste volikogude valimised
2021	Toetuse andmise tingimuste koostamine maakondlike ühistegevuste rahastamiseks: RM ja teised ministeeriumid		
Kevad, 2022	Arengustrateegia KOVide poolt vastu võtmise (soovituslik) lõpptähtaeg; RM taotlusvoor MK tasandi ja maakonnaüleste ettevõtluse tugiteenuste ning (avalike) teenuste võrgustike arendamise toetamiseks		
15.01.2023	Arengustrateegia KOVide poolt vastu võtmise lõpptähtaeg – vastavalt KOKSist lähtuvale tähtajale		

Piirkondliku ehk maakondade ülese arengustrateegia ja valdkondliku arengustrateegia koostamine

Maakonna arengustrateegia asemel võivad kohaliku omavalitsuse üksused kokkuleppe alusel koostada mitme maakonna territooriumi kohta piirkondliku arengustrateegia (KOKS § 37³ lg 1). Siinkohal on alusteks lisaks geograafilisele lähedusele ühiste (sarnaste) probleemide olemasolu, kus ühine strateegiline planeerimine tekitab suurema lisandväärtuse.

Koostööd selles valdkonnas on võimalik alustada teatud teemavaldkondi käsitletavate piirkondlike arengustrateegiate (arengukavade) koostamisega, mis loomulikult peavad haakuma piirkonna maakondade arengustrateegiatega. Näitena - Rapla maakonna jaoks on tööalase pendelrände tähtsaimaks sihtkohaks mitte maakonnakeskus Rapla linn, vaid naabermaakonnas Harjumaal asuv Tallinn: seetõttu on üheks koostöövaldkonnaks ühistransport. Kagu-Eesti kolme maakonna jaoks on otstarbekas teha omavahel koostööd mastaabiefekti saavutamiseks kui ka regioonikeskuse – Tartu linna potentsiaali kasutamiseks.

Piirkondliku arengustrateegia menetlemine toimub sarnaselt maakonna arengustrateegiatega. Tulenevalt suuremast tegevusmastaabist on otstarbekas planeerida sellise arengustrateegia koostamiseks (ja hilisemaks uuendamiseks) rohkem aega ja ressursi.

Visioon ja strateegilised valikud

Visiooni ehk soovitud tuleviku kirjeldus peab realistlikult tuginema statistilistele jt andmepõhistele allikatele ning olema seatud eesmärkide ja plaanitavate tegevustega saavutatav. Näiteks soovivad kõik piirkonnad, et nende rahvaarv kasvaks või oleks vähemalt stabiilne, kuid kas see unistus on alati realistlik – siinkohal on soovitatav, et visiooni selle osa üheks aluseks oleksid Statistikaameti poolt koostatud pikaajalised rahvastikuprognosisid³ (sealhulgas KOVide ja maakondade lõikes⁴), mis aitavad jõukohast sihti seada. Kommentaar: nn nutika kahanemise strateegia (hea elu- ja ettevõtluskeskkonna loomine sh kvaliteetsete teenuste võrgustike kujundamisega) võib olla väärikaks alternatiiviks. Visiooni peaksid toetama arengustrateegia eesmärgid ning neid omakorda tegevuskava – kui puuduvad mõjusad ühistegevused, ei ole realistlik saavutada ka ambitsioonikaid eesmärke. Kui ei plaanita olulisi muudatusi võrreldes varasema arendustegevusega, ei ole põhjust eeldada, et toimuks ka olulisi muutusi senistes trendides.

Strateegiliste valikute osa on maakonna arengustrateegia tuumaks. Strateegilised valikud peavad arvestama rahvastiku muutustest tuleneva kohanemise vajadusega – vaatamata väljakutse suurusele ja mõjule enamikule eluvaldkondadele ei ole valdavas enamuses strateegiates seda süvitsi käsitletud. Strateegias (ja tegevuskavas) ei peaks olema erinevad tegevussuunad ja tegevused kajastatud ühtlase voona, vaid esile peavad tulema kõige olulisemad prioriteedid ja vajalikud muutused, sh keskkonna- ja rahvastiku muutustega arvestav kohanemine.

Kajastatavad valdkonnad üldiselt

- KOKS § 37³ lg 3 „Arengustrateegia koostatakse maakonna kohta ja selles esitatakse vähemalt:
 - 1) majandusliku ja sotsiaalse ning rahvastiku tervise arengu pikaajalised suundumused ja vajadused; tegevusvaldkondade kaupa hetkeolukorra analüüs, mis sisaldab iga valdkonna probleemide ja olemasolevate võimaluste analüüsi;
 - 3) strateegilised eesmärgid, mis väljendavad taotletavat mõju ja mille saavutamine on mõõdetav või hinnatav;
 - 4) strateegiliste eesmärkide täitmiseks vajalikud tegevuste kogumid arengustrateegia perioodi lõpuni;
 - 5) strateegiliste eesmärkide täitmiseks vajalike tegevuste ruumiline paiknemine.“
- Rahvatervise seaduse § 10 lg 1 punkt 2 „[Kohaliku omavalitsuse üksuste ühiselt täidetavad ülesanded on] maakonna või piirkonna tervise- ja heaoluprofiili koostamine ning selles sisalduva teabega arvestamine maakonna või piirkondliku arengustrateegia koostamisel.“

Maakonna arengustrateegia strateegilised tegevussuunad peavad (sealhulgas tulenevalt KOKSist) kindlasti hõlmama alljärgnevaid teemavaldkondi⁵:

- 1) inimareng (sh sotsiaalvaldkond, kultuur, haridus, tervis, lõimimine);
- 2) majandusareng ja ettevõtlus;
- 3) tehniline taristu ning ühistransport ja liikuvus;
- 4) kestlik keskkonnaga arvestav areng.

Maakonna arengustrateegia koostamisel on tähtsaks alusraamistikuks strateegia „Eesti 2035“: vt peatükki „Seosed strateegiaga „Eesti 2035“ ja riigi valdkonna arengukavadega“.

Läbivate põhimõtete ehk printsiipidena tuleb strateegia tegevussuundade osas senisest põhjalikumalt arvestada alljärgnevaid aspekte: kestlikkus ehk jätkusuutlikkus; ligipääsetavus; kaasav disain; ruumiline

³ <https://www.stat.ee/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvastikuprognosis>

⁴ https://andmed.stat.ee/et/stat/Lepetatud_tabelid_Rahvastik.Arhiiv_Rahvastikun%C3%A4itajad%20ja%20koosseis.%20Arhiiv/RV092

⁵ Täpsem seletus KOKSist tulenevate teemavaldkondade kohta on toodud Maakonna arengustrateegia koostamise juhendis (03.12.2018) lk 10.

kättesaadavus; rahvastiku vananemine; rahvastiku kestlik kahanemine; sooline võrdõiguslikkus; mitmekesisus; keskvalitsuse ja kohalike omavalitsuste partnerlus (vt Lisa 1).

Sotsiaalne taristu ja olulisemad muudatused avalike teenuste osutamisel

Riigi vaates on teenuste osutamise jätkusuutlikkus ehk kestlikkus üha suurema tähelepanu all ning paljudel juhtudel ei ole jätkusuutlikkuse hindamine võimalik üksiku omavalitsuse tasandil, sest teenuste tarbijad ning pakkumiseks vajalikud ressursid ei ole seotud ühe kindla omavalitsuse territooriumiga. Seetõttu on oluline arvesse võtta teenuse tarbijaid ja pakkujaid kogu maakonnas ning kavandada teenuse võrgustike muutusi maakondlikult. Teatud teenuste parema kättesaadavuse jm aspektide tõttu võib osutada kõige otstarbekamaks teeks teenuste maakondade ülene kavandamine. Keskustevõrgu raamistik koos soovitatavate keskustes paiknevate teenustega on antud kohalike omavalitsustega koostöös koostatud maakonnaplaneeringutes. Maakonnaplaneeringute keskustevõrk on aluseks teema käsitlemisele ka maakonna arengustrateegiates. Muudatusettepanekuid keskustevõrku saab teha planeerimisseaduses esitatud korras üldplaneeringute koostamise kaudu.

Maakonna kui terviku arengu seisukohalt on oluline koostada ülevaade KOVide osutatavatest avalikest teenustest, selleks kasutada olevatest vahenditest ja taristust ning realistlikult tulevastest muudatustest, selleks vajalikest vahenditest ja vajalikest muudatustest taristus ja töökorralduses. Eesti CO₂ heitmetest tarbivad hoonete materjalid, ehitamine, ülalpidamine ja lammutamine üle 50%. Seega peitub hoonesektoris suur kokkuhoiupotentsiaal. Uue hoone rajamiseks kulutatud energia moodustab hoone kogu elukaare (materjalide tootmisest ja transpordist kuni lammutamise ja jäätmete utiliseerimiseni) energiabilansist 80%. Kütmisele kulutatakse 50 kasutusaasta jooksul vaid 20% hoone elutsükli energiabilansist. Seega tuleks eriti kahanevates piirkondades, kus on suur hoonete ülejääk, iga uue hoone rajamine põhjalikult läbi mõelda ja võimalusel eelistada olemasolevate korrastamist.

Avalike teenuste korraldamise puhul on oluline võrgustikupõhine lähenemine. See tähendab, et nende avalike teenuste kohta, mille kitsaskohti on vajalik lahendada omavalitsuste poolt ühiselt ja koostöös, on vaja luua maakonna arengustrateegiasse terviklik võrgustikupõhine nägemus (nt maakonna põhikoolide ja hariduslike erivajadustega laste koolide või hooldekodude võrk), mis sisaldaks kolme järgmist olulist komponenti:

- 1) teenusvõrgustiku edaspidise arengu terviklik kontseptsioon (kui selle kohta on olemas eraldiseisev dokument, siis viidata sellele);
- 2) teenusvõrgustiku sisuline korraldus (sh teenuse disain, vajaliku kvalifikatsiooniga personali kättesaadavus, võrgustiku sisene toimimine ja koostöö, rahustus, KOVide kokkulepped teenuse osutamiseks);
- 3) taristu vastavus teenusvõrgustiku toimimise vajadustele (nt hoonete asukoht, seisukord ja suurus, ligipääsetavus, seotus teiste sama sihtgrupi teenustega) ning vastavus teenusetarbijate (tulevasele) arvule, võimalused tulevikus hooneid riskasutada ja nende kasutust optimeerida.

Eeltoodud komponentide raames peaks keskendumise järgmistele alateemadele⁶:

- teenusvõrgustiku terviklik vaade⁷: kas on olemas teenusvõrgustiku terviklik kontseptsioon? Kas olemasolev kontseptsioon on ajakohane ja toimib parimal võimalikul viisil? Kas on vaja töötada välja uus kontseptsioon, olemasolevat ajakohastada või täiendada (kontseptsiooni aegumise korral)? Millist tuge vajavad KOVid ja teenusepakkujad teenuste ümberkorraldamiseks?;
- teenustega seotud suurimad väljakutsed, sh personali kättesaadavuse/koormuse tagamine, olemasoleva personali teadmiste ja oskuste ajakohastamine, teenuste sisuline arendus ja disain,

⁶ Alljärgnev detailne loetelu võib olla vajadusel üheks aluseks eraldi koostatava maakonna valdkondliku arengukava koostamisel.

⁷ Teenusvõrgu terviklik vaade võib olla maakondade ülene.

- tarbijate arvust tulenev mastaap, vajaliku rahastuse kaasamine (sh era- ja mittetulundussektori kaasamise vajadus/võimalus), taristu optimeerimine;
- avaliku teenuse maakonnavõrgustiku hetkeseis ja tuleviku tervikpilt: kui suur on antud teenuse vajadus maakonnas olenevalt teenuse tarbijate arvust (sh tarbijate muutuste prognoosist) praegu ja x aasta perspektiivis? Milline on teenuse osutamise kõige parem asukoht / kõige paremad asukohad maakonnas?
 - teenuse osutamiseks vajaliku taristu optimeerimine. Kui suurt teenuskohtade/ objektide arvu/mahtu teenuse osutamiseks on vaja, kui palju sellest on juba olemas / toimib? Kui palju oleks vaja juurde ehitada, kui palju olemasolevast ja pikaajaliselt kasutusse jäävast taristust on kehvast seisust ja vajab parendamist/renoveerimist? Milliseid teenuseid on mõistlik koondada ja millistesse olemasolevatesse hoonetesse: mida on selleks vaja teha? Milliseid objekte olemasolevast võrgustikust on mõistlik müüa ja milliseid lammutada või ümber kujundada teiste teenuste osutamiseks?
 - milline on teenuse kvaliteedi parendamise investeeringute kava: millises järjekorras oleks kõige otstarbekam investeeringuobjektid renoveerida ja ehitada?
 - milliseid muutusi teenuse osutamise viisides on kavandatud (teenuse ühine osutamine, elektroonsete või mobiilsete teenuste arendamine, personaalsed teenuslahendused vms)?
 - milliseid muutusi antud teenuse paremaks osutamiseks/tagamiseks maakonnas soovitakse esile kutsuda x aasta perspektiivis? Millises ulatuses, arvestades teenuse tarbijate prognoositavat arvu, tuleb käsitletavat teenust tulevikus tagada ning kuidas tagatakse vajaliku kvalifikatsiooniga personali olemasolu?⁸
 - milliseid arendustegevusi (sh inimressursi arendamise- ja koolitamise vajaduste osas) on vaja algsatada, et teenusvõrgustik käivituks kõige paremal moel? Milliseid partnereid on vaja selleks kaasata? Kuidas oluliste partnerite koostööd tagada / tõhustada?

Koostöö strateegiate elluviimisel ja avalike teenuste korraldamisel maakonnas

Maakonna arengustrateegia tegevuste edukaks elluviimiseks on vajalik mõtestada maakondliku koostöö potentsiaalsed valdkonnad ning koostöövormid. Peamised võimalikud koostöövormid (millest enamus on seni alakasutatud) on järgmised,:

- KOVi ühisamet ehk KOVide ühiselt asutatud ja pidamisel ametiasutus, mis võtab iseseisvalt vastu haldusakte, mis on ühisameti moodustanud KOV-üksuste subjektidele (isikud, asutused) kohustuslikud (KOKS § 62¹);
- KOVi ühisasutus ehk KOVide ühiselt asutatud ja pidamisel ametiasutuste hallatav asutus või ka üks KOVi hallatav asutus, mis osutab teenuseid kooskõlas pädevusega, mis KOV on sellele delegeerinud (KOKS § 62¹);
- halduslepingutepõhine koostöö, mille raames delegeeritakse ülesannete täitmine ühelt KOV-üksuselt teisele sellisena, et korralduslike otsuste vastuvõtmine on delegeeritud ülesannet vastu võtvale KOV-üksusele (selle valitsemisorganitele) või täidab hallatav ühisasutus või ühisametnik/teenistuja eri KOV-üksuste valitsemisorganite korraldusi;
- võrgustiku või foorum-tüüpi koostöö, kus osalised kujundavad ühise otsuse, kuid need otsused tuleb kinnitada koostöös osalevate KOVide volikogude poolt;
- maakondlik või piirkondlik omavalitsusliit (kohalike omavalitsuse liitude seaduse alusel)⁹

⁸ Kahaneva elanikonnaga piirkondades on järjest olulisem kõigi teenuste puhul maakondade ülene koostöö efektiivse/kasumliku teeninduspiirkonna saavutamiseks. Peamiste KOV teenuste osas oleks mõistlik pakkuda analüüsi/äriplaane selle kohta, millise klientide arvu ja kulu-/hinnavataseme juures on realistlik mingit teenust pakkuda.

⁹ Vt Eesti regionaalasandi arengu analüüsi lõppraport, lk 34
<https://www.hol.ee/docs/file/hol%20reganalüüs%20210x297mm%20web.pdf>

Otsustamisel, milliste avalike teenuste korraldamisel oleks otstarbekas maakonna tasandil koostöö teha, saab näiteks lähtuda OECD liikmesriikide kogemusest, kus geograafilistest oludest ja funktsionaalsest ulatusest tulenevalt on maakonna tasandi teenusteks/ ülesanneteks üldjuhul kesk- ja kutseharidus; kohalikud haiglad, KOV- ülene sotsiaal- ja noorsootöö, jäätmekorraldus, kõrvalmaanteed, ühistransport ja keskkond. Eesti regionaaltasandi arengu analüüsi kohaselt on Eestis eelistatavad maakonna tasandi koostöös täidetavad ülesanded: kohalikud teed, perearstikeskused, kultuur (nt muinsuskaitse, teater), tervisedendus, kõrvalmaanteed, ettevõtluskeskkond, sotsiaalvaldkonna strateegia ja koordineerimine ning gümnaasiumid¹⁰.

Võrgustikupõhine koostöö

Lisaks eelnevalt rõhutatud võrgustikupõhisele sotsiaalse infrastruktuuri kavandamisele ehk teenusvõrgustikele on maakonna arendustegevuste kavandamisel ja elluviimisel üha olulisem roll võrgustikupõhisel koostööl. Võrgustikupõhine koostöö tugineb erinevate osalejate vastastikusele sõltuvusele ning seda peetakse bürokraatliku organisatsioonikorraldusega võrreldes sobivaimaks keeruliste avalike probleemide lahendamiseks ning valitsusväliste toimijate kaasamiseks kohalike teemade lahendamisele. Võrgustikupõhine koostöö on Eesti avalikus halduses järjest populaarsemaks terminiks saanud, aga praktikas on see veel piisavalt uus ja vähe rakendatud lähenemine. Viimasel ajal on sellise koostöö vajadus tõusetunud just mitmete maakonna tasandi ülesannete täitmisega ühiselt KOVide ja teiste osapoolte poolt peale maavalitsuste tegevuse lõpetamist. Näiteid võib tuua tervise ja turvalisuse valdkonna nõukogudest, mõningates maakondades on analüüsimisel võrgustikupõhise koostöö juurutamine näiteks hariduse valdkonnas. Turismi valdkonnas on üheks praktikas toimivaks võrgustikupõhise koostöö näiteks Ida-Viru turismiklaster.

Arendusorganisatsioonide konsolideerimine

Maakonna tasandil toimivad kohalike omavalitsuste koostööasutused ja organisatsioonid, kuid nende sidusus on nõrk. Senine MAROde rakenduspraktika näitab, et selle tulemuseks on olnud killustunud ja eripalgeline maakondliku arendustegevuse süsteem, mis tekitab maakondlikus juhtimises segadust ja koordineerimis- probleeme¹¹. Maakondliku ulatusega arendustegevuse organisatsioonide suurem sidustamine ja ühtsel koordineerimisel juhtimine võimaldab paremini tagada ja suunata maakonna arengut. Selleks on juba praegu maakondlikule tasandile koondunud arvestatav hulk ressursse – ainuüksi maakondlikes KOV-liitudes (53) ja arenduskeskustes (167) töötab 220 inimest, nende organisatsioonide eelarve on kokku üle 20 mln euro aastas.

Maakondades tegutsevad lisaks omavalitsusliitudele ja arenduskeskustele ka teised ühisteenuste osutamise organisatsioonid, nt turismikeskused, sotsiaalteenuste ja jäätmekeskused jne. Erinevad osapooled, sealhulgas regionaaltasandi analüüsi autorid, soovivad konsolideerida maakondliku ulatusega arendus- ja teenusorganisatsioonid ühtse strateegilise juhtimise alla. Maakonna arengustrateegia uuendamise käigus tasuks läbi mõelda ka maakonna arendusorganisatsioonide korraldus ja võimalused nende ühtse juhtimise tagamiseks.

Soovitused haridusvaldkonna planeerimiseks ja teiste valdkondadega integreerimiseks

Eesti seisab silmitsi ühiskonna vananemisega seotud muutustega ning loomulik iive on 2035. aastaks valdavalt negatiivne. Üheks suurimaks väljakutseks on haridusvõrgu ümberkujundamine ning sellega

¹⁰ Vt analüüsi lõppraporti, lk 23 <https://www.hol.ee/docs/file/hol%20reganalüüs%20210x297mm%20web.pdf> ja esitlust, lk

¹¹ https://www.hol.ee/docs/file/Reg_uuring/Regionaaltasandi%20arengu%20analüüs%20esitlus.pdf

¹¹ Viimasel ajal on suundumus, kus maakondlikud arendustegevuse funktsioonid (MARO) viiakse maakondlikusse arenduskeskusse. Praktika näitab, et see võib olla organisatsiooniliselt tõhus, kuid sihtasutuse vormil on hulk nõrku külgi võrreldes kohaliku omavalitsuse liitudega. Näiteks sihtasutuste nõukogu seadusest tulenevad ülesanded ja vastutus on teistsugused kui omavalitsusliitude poliitilise organi roll ja vastutus. Näiteks on nõukogu liikmetel isiklik vastutus majandusotsuste eest samaselt äriühingu juhtimisorganitega, aga poliitilise organi (vrd omavalitsusliidu üldkoosolek) rollimääratluses selline põhimõte puudub. Samuti on omavalitsusliitude seadusega antud omavalitsuste esindamise ülesanne, mida sihtasutusel ei ole. (vt Eesti regionaaltasandi arengu analüüs, lk 46)

seotud avalikud teenused nii kahanevates kui ka kasvavates piirkondades. Arvestades kestliku kahanemise mõõdet, on nii alus- kui põhiharidus (keskharidusest rääkimata) KOVide ülene teema.

Haridusvaldkonna arengukava 2035¹² üheks olulisemaks suundumuseks on tagada kvaliteetset haridust pakkuv, kaasav ja kestlik õppeasutuste võrk ja taristu, et haridus oleks kättesaadav erinevatele sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust.

1. Strateegilised dokumendid, mida on vajalik oma maakonna eripära arvestades maakonna arengustrateegia koostajatel mõista ja mõtestada

- 1.1. Riigi pikaajaline strateegia „Eesti 2035“¹³
- 1.2. Riigireformi eelnõu¹⁴
- 1.3. Haridusvaldkonna arengukava 2035 eelnõu
- 1.4. Noorsootöövaldkonna arengukava 2035 eelnõu¹⁵
- 1.5. Riigikontrolli aruanne „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“
- 1.6. Eesti inimarengu aruanne 2019/20

2. Haridusvaldkonna arengukava suundumused, millest tuleb lähtuda sotsiaalse taristu ja avalike teenuste arendamisel.

2.1 Alus- ja põhihariduse ning noorsootöö (sh huvihariduse/tegevuse) korraldus on kohaliku omavalitsuse vastutus. Vajalikud on terviklikud lahendused sotsiaalse taristu ümberkujundamisel, et luua uued võimekused erinevate avalikke teenuste kättesaadavuseks järgneva 15 aasta perspektiivis. Vajalik on läbi mõelda järgmised teemad:

- 2.1.1 Kodulähedane alusharidus ja õpe põhikooli esimeses ja teises kooliastmes (erinevad mudelid, sealhulgas nt avalikke teenuseid koondav hoone väiksemas keskuskes või suurema kooli lasteaia/kooli õppekohad väiksemates kantides nt 1.-3. kl, 1.-4. kl, 1.-6. kl).
- 2.1.2 Kolmanda kooliastme koondamine omavalitsuse suurematesse keskustesse et õpilastele tagada põhi- ja huvihariduse võimalused (nt põhi-, huvihariduse ja noorsootöö integreeritud üksused).
- 2.1.3 Haridustaristu vastavusse viimine õpilaste õppekohtade vajadusega arvestades nüüdisaegse õpikäsituse, kaasava hariduse, avalike teenuste integreerituse võimaluste ja ruumikvaliteedi põhimõtetega (sh ligipääsetavus, ohutus, säästlikkus, tõhusus jne).

Eesti Linnade ja Valdade Liidu (ELVL) ning Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTMi) koostöös on koostatud soovituslik materjal, kuidas parimal moel ja praktikast lähtudes valmistada ette haridusvõrgu planeerimise ja muutmise protsessi ja otsuseid¹⁶.

2.2. Ühtne keskharidus ja suurem integreeritus kutseharidusega. Riigil on vastutus noortele keskhariduse st üldkeskhariduse ehk gümnaasiumi, kutsekeskhariduse ja täiskasvanute üldkesk- ja kutseõppe korraldamisel. Õpivõimalused on valikuterohked ning haridustasemetega ja -liikide vahel on võimalik sujuvalt ja paindlikult liikuda.

- 2.2.1 Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel töötatakse välja ja rakendatakse piirkondlike/maakondlike/regionaalsete hariduskeskuste kontseptsioon, et luua uusi õppevorme ja võimalusi üld-, kutse- ja kõrghariduse ning mitteformaalse õppe, sh noorsootöö sidustamiseks ja üleminekute lihtsustamiseks;

¹² https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusvaldkonna_arengukava_2035_29.10.2020_riigikogusse.pdf

¹³ <https://www.valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia/materjalid>

¹⁴ <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6c22b8af-aca3-4ee9-b24c-227b28f76291/Riigikogu%20otsus%20Riigireformi%20elluviimisest>

¹⁵ Punktides 1.2-1.4 käsitletud eelnõudes märgitud saab arvestada pärast vastavate õigusaktide vastuvõtmist.

¹⁶ „Tähelepanekud kohalikele omavalitsustele koolivõrgu ümberkorraldamise otsuste tegemisel“

2.2.2 Riigi ja kohalike omavalitsuste koostöö keskhariduse konsolideerimisel ja korraldamisel, sh võimalikud kokkulepped ja halduslepingud.

2.2.3 Kesk- ja kutsehariduse taristu ühiskasutus, koostöö põhikoolidega, huvikoolidega, pinnakasutuse optimeerimine ja ressursitõhususe kasv.

2.3 Haridus-, sotsiaal-, tervishoiuvaldkonna teenuste integreeritus avalike teenuste ja sotsiaalse taristu arendamisel. Kohalike omavalitsuste koostöö piirkondliku/maakondliku ulatusega ülesannete täitmisel.

2.3.1 Omavalitsuste maakonnapõhine koostöö tugiteenuste kujundamisel ja suuremat tuge vajavate laste koolide pidamisel, ülevõtmisel (nt omavalitsuste ühisasutus - suuremat tuge vajavate laste kool, kus on kättesaadavad ka rehabilitatsiooni jt tervishoiuteenused, õppenõustamine, asenduskodu).

2.4 Õppes osalemist toetav maakondade ülene transpordikorraldus sh arvestades ühe olulise sihtrühmana põhi-, huvi- ja keskhariduse õppurite liikumise vajadusi.

2.5 Digitaristu ja nutikas õppevara. Kohtvõrkude renoveerimine ja rajamine, uuenduslike õppevaralahenduste loomine ja kasutamine, et õppimise ja õpetamise võimekus oleks tagatud nii jätkusuutlikus haridusvõrgus kui ka iga õppuri kodus.

Soovitused kultuuriteenuste planeerimiseks

Kuna võimalus osaleda kultuurielus suurendab elukvaliteeti, muudab elukeskkonna väärtuslikumaks ning toetab kogukondlikku tegevust, siis on soovitatav läbi mõelda maakonna seisukohast oluliste kultuuriteenuste (teatrid, kinod, kontserdisaalid, rahvamajad, raamatukogud, muuseumid, näituseasutused jmt) toimimine ja nende arendamise vajadus ja perspektiivikus. Seejuures tuleb võtta arvesse ka kultuurivaldkonna riigiasutuste ja erasektori pakutavate teenuste võrgustikku ning võimalikku koostööd nendega. Tähtis on tugineda kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetele. Lähtuvalt riigihalduse ministri moodustatud¹⁷ ruumiloome töörühma ettepanekutest, tuleb ruumiotsuste kavandamisel läbivalt arvestada kvaliteetse ruumi aluspõhimõtete, mis on sõnastatud töörühma lõpparuande osana koos elluviimiskavaga.¹⁸

Soovitused sotsiaalhoolekande, tervishoiu ja tööturu valdkonna planeerimiseks

Kultuurielu ja hariduse kõrval on väga oluline analüüsida sotsiaalhoolekande, tervishoiu ja tööturu valdkonna korraldust maakondlikul tasandil. Eesti on vananeva ja väheneva rahvaarvuga riik, mis tähendab tööjõu vähenemist. Oluline on planeerida meetmed, mis toetavad inimeste:

- tööjõu osalemist
- ühiskonnaelus osalemist
- iseseisvat toimetulekut, sh väärikat kodust toimetulekut
- toimetulekut kriisiolukordades
- jms

Peamine vastutus sotsiaalhoolekandeline abi korraldamisel on kohalikel omavalitsustel. Pärast haldusreformi on omavalitsused suuremad, kuid jätkuvalt on asjakohane planeerida sotsiaalhoolekande ja tervishoiu teenuste osutamist mitme omavalitsuse koostöös või osadel juhtudel ka maakondade vahelises koostöös. Teenuste koostöös korraldamise eesmärk on tagada inimestele vajaduspõhine ja kvaliteetne abi.

Meetmete planeerimisel on oluline tervishoiu- ja sotsiaalteenuste omavaheline integreeritus.

¹⁷ Riigihalduse ministri 2. aprilli 2019. a käskkiri nr 1.1-4/56

¹⁸ Vt https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/lisa_3_-_kvaliteetne_ruum_aluspohimotted.pdf

Sotsiaal-, tööturu- ja tervishoiu väljakutsete ning eesmärkide sõnastamisel tuleks lähtuda riiklikest arengukavadest: heaolu arengukava 2016-2023 (uuendatakse 2021. aastal)¹⁹ ja rahvastiku tervise arengukava 2020-2030 (kinnitamisel)²⁰.

Soovitused inimressursi arendamise kavandamiseks

Arengu kavandamisel ja elluviimisel on järjest olulisemad selleks sobivad vajalikud kompetentsid. Seni on riik kesksete koolituste näol jõulisemalt toetanud ka kohaliku tasandi arendus- ja koolitusvajadusi, mis aga järgmisel struktuuritoetuste rakendamise perioodil sellises mahus ei jätku. Struktuuritoetusi on riigil eelkõige võimalik kasutada selliste koolitus- ja arendustegevuste toetamiseks, mis aitavad paremini saavutada struktuuritoetuste kasutamise oodatavaid tulemusi.

Seetõttu on ka maakondlikul tasandil vajalik läbi mõelda olulisemad inimressursi arendamise vajadused ning strateegias ja selle tegevuskavas kavandada maakondlike eesmärkide saavutamist toetavad arendus- ja koolitustegevused (nt muutuste juhtimise või teenuste disaini arendusprogrammid, võrgustikupõhise koostöö juurutamisele suunatud tegevused, juhtide (valdkonnaülese sidususe loomiseks) arenguprogrammid jne).²¹

¹⁹ Heaolu arengukava 2016-2023 <https://www.sm.ee/et/heaolu-arengukava-2016-2023>

²⁰ Rahvastiku tervise arengukava 2020-2030 <https://www.sm.ee/et/rahvastiku-tervise-arengukava-2020-2030>

²¹ Arendus- ja koolitusvajadusel saab tugineda ja KOV ametnike ja juhtide koolitusvajaduse prognoosile, mis hetkel on uuendamisel (valmib aprill 2021), eelmine KOV ametnike koolitusvajaduse analüüs ja prognoos (2015) on kättesaadav: https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/kov_kompetentsi_loppanaluis.pdf?download=1

Majandusareng ja ettevõtlus

Majandusarengu ja ettevõtluse osa täiendamisel on oluline strateegiliste valikute tegemine, mis peab põhinema statistilistel jt andmepõhistel allikatel ja analüüsil (näiteks SWOT-analüüs), olles loogilises seoses rahvastiku muutustest tuleneva kohanemisega (sh rahvastiku vananemine ja kahanemine). Strateegiliste valikute tegemisel lähtutakse kokkuleppest, et milliseid kitsaskohti soovitakse lahendada KOVide poolt koostöös ja milliseid arengueeldusi tahetakse võimendada. Ilma selgeid fookusi seadmata hajub tegevustik laiali ning soovitud mõju jääb saavutamata.

Maakonna arengustrateegia peaks kajastama ettevõtluskeskkonda arendavatest tegevustest terviklikku ja, kus see on asjakohane, ka võrgustikupõhist vaadet. Kuivõrd tööjõu igapäevase pendelränne loogiliseks areaaliks on ühest omavalitsusest suurem piirkond (üldjuhul on selleks maakond (keskus – tagamaa vahelises seoses))²² ning ettevõtluskeskkonna iseseisvaks arendamiseks jääb omavalitsus üksinda tihtipeale liiga väikseks, on väga oluline maakonna ettevõtluskeskkonna arendamise tervikliku vaate esitamine just maakonna arengustrateegias. Juhul kui kõik tööjõuareaali kuuluvad omavalitsused panustavad üksnes heale elukeskkonnale, aga mitte ettevõtluse arendamisele, on keeruline inimesi piirkonnas hoida, sest tasuvate töökohtade puudumine on üks peamisi põhjuseid elukohavahetuseks.

Üldiselt peaks maakonna arengustrateegia ettevõtluse ja ettevõtluskeskkonna arendamise osa andma vastused järgmistele strateegilistele küsimustele:

- milline on maakonna olemasolev ja soovitav ettevõtluskeskkond (sh millised ettevõtted on piirkonda oodatud);
- millised on kitsaskohad, mida soovitakse lahendada;
- millised on arengueeldused, mida soovitakse võimendada;
- millised strateegilised tegevuste valikud aitavad lahendada olulisemaid kitsaskohti ja võimendada arengueeldusi ning toetavad maakonna ettevõtluse ja ettevõtluskeskkonna arengut visiooni/liikumist eesmärgi suunas.

Kui on olemas selge vaade, millist ettevõtluskeskkonda soovitakse kujundada ja sellest tulenevalt on kitsendatud prioriteetseid tegevussuundi, siis on lihtsam sisustada ka tegevuskava vastavate tegevustega.

Arengustrateegia põhitekst peaks tooma välja ühised prioriteedid ning peamised kavandavad muutused. Mida täpsemalt on eesmärk ja soovitav muutus sõnastatud, seda lihtsam on nende saavutamiseks vajalike tegevuste kokkuleppimine. Tegevuskava omakorda peaks sisaldama läbimõeldud ja omavahel integreeritud tegevuste kompleksi, mis on omavahel sidustatud ning piisav nende muutuste saavutamiseks. Tegevuskava sisukuse põhjal hindavad elanikud, ettevõtjad ja võimalikud investorid seda, kuivõrd tõsiseltvõetav on arengustrateegias kirjapandu. Samuti on see aluseks hindamiseks seatud eesmärkide saavutamise usutavust. Vältima peaks tegevussuundi, millega kavandatakse üksikuid ning omavahel seostamata (vähese mõjuga) tegevusi. Pigem tuleks realistlikult hinnata võimekust ühistegevusteks ning kitsendada tegevussuundade loetelu.

Riigi vaates pöördub ettevõtluskeskkonna arengu toetamisel fookus järjest enam suurema mõjuulatusega integreeritud projektidele, mis sisaldavad mitme partneri ühist tegutsemist, omavalitsuste ühistegevust või koostööd teiste sektoritega või kus on omavahel mõtestatult sidustatud erinevad investeeringud ning tugitegevused.

Saamaks vastust eespool nimetatud strateegilistele küsimustele, tuleks võimalusel koostada või täiendada maakonna ettevõtluskeskkonna ja piirkonna ettevõtete arengu toetamise võimaluste taustaanalüüsi. Soovitused taustaanalüüsi koostamiseks on Lisas 2.

²² Teatud maakondade (nt Raplamaa) puhul domineerib või on väga oluliseks ka maakonnaülene pendelränne.

Ettevõtjate osalemine prioriteetide seadmisel

Kuidas kaasata ettevõtjaid paremini maakonnas ettevõtluspoliitika kujundamisse? Siinkohal tuleks läbi mõelda, kuidas maakondlik arendusorganisatsioon on ettevõtjaid kaasanud või plaanib tulevikus kaasata maakonna arengustrateegia ja selle tegevuskava valmimisse ja elluviimisse. Head näited oleksid:

- ettevõtlusküsimuste regulaarne arutamine regionaalsete ettevõtlusorganisatsioonidega;
- maakondlike arendusorganisatsioonide, maakondlike arenduskeskuste ja KOVide ühised kohtumised maakonna suuremate tööandjatega;
- ettevõtjate kaasamine, kas otse või katusorganisatsioonide esindajate näol: nt maakonna arengustrateegia ettevõtlusosade koostamisse, maakonna- ja üldplaneeringu koostamisse jne;
- üldhuviteenuste nagu nt joogi- ja reovee teenuse osutamine regionaalse ettevõtte kaudu, et tagada teenuse kättesaadavus mõistliku hinnaga ka väiksema asustustihedusega piirkondadele.

Tegevuste kavandamisel tuleks mõelda, kuidas saada ettevõtjatelt optimaalse ajakasutusega võimalikult hea sisend. Oluline on, et ettevõtja ka ise tunnetaks, et tegu on sisulise kaasamisega (st võimalusel ettevõtjate ettepanekute arvestamisega), mitte aga formaalse lähenemisega.

Kas omavalitsuste, ettevõtete ja haridus- ja teadusasutuste koostöös oleks vaja luua mõni tootearenduse või teadmismahukuse kasvatamise tugiteenus, mis töötaks vastava sektori ettevõtjate tarbeks? Sellele küsimusele vastamine eeldab ettevõtete, KOVide ja haridusasutuste piirkondlikku koostööd. Üheks võimalikuks näiteks on tegutsevad kompetentsikeskused.

Kestlik keskkonnaga arvestav areng

Käsitleda tuleks valdkondi, mis on esmatähtsad hea keskkonnaseisundi ja inimtervise kaitse aspektist ning strateegiliste keskkonnanägemiste saavutamiseks. Lähtuda tuleks strateegiast „Eesti 2035“ ja üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ tegevuskavast ja ÜRO ülemaailmsetest säästva arengu eesmärkidest²³, eelkõige eesmärgid 6 (vesi ja kanalisatsioon), 7 (jätkusuutlik energia), 11 (jätkusuutlikud linnad ja asumid), 12 (säästev tootmine ja tarbimine), 13 (kliimamuutuste vastased meetmed), 14 (ookeanid ja mereressursid) ja 15 (maa ökosüsteemid). Soovitav on arvesse võtta ka Euroopa rohelisest kokkuleppes tulenevaid põhimõtteid.

Vt lähemalt: Kestliku arengu eesmärgid; „Eesti 2035“ strateegilised sihid; Euroopa roheline kokkulepe.

Valdkonnad, mis on piirkondlikult enim strateegilisest planeerimisest mõjutatud, on:

- Kohalike ressursside kestlik ja väärindav kasutamine ning ringmajandus;
- Jäätmemajandus;
- Elurikkuse kaitse;
- Metsade kestlik majandamine;
- Kliimamuutuste leevendamine^{24,25};
- Kliimamuutuste mõjudega kohanemine²⁶;
- Veekaitse ja jätkusuutlik joogivee ja reoveeteenus;

²³ Eesti näitajaid vt ka <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/saastev-areng>

²⁴ Kliimapoliitika põhialused aastani 2050 <https://www.envir.ee/et/eesmargid-tegevused/kliima/kliimapoliitika-pohialused-aastani-2050-0>

²⁵ Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 <https://www.mkm.ee/et/eesmargid-tegevused/energeetika/eesti-riiklik-energia-ja-kliimakava-aastani-2030>

²⁶ Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030 https://www.envir.ee/sites/default/files/kliimamuutustega_kohanemise_arengukava_aastani_2030_1.pdf

- Õhukvaliteedi parendamine, mh siseruumide õhu radoonisisaldusega arvestamine kõrgendatud radooniriskiga aladel;
- Rohealade planeerimine, sh kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavate loodusobjektide määratlemine.

Nimetatud valdkondades tuleks välja tuua maakonna tasandil piirkonnale olulised teemad, neis kirjeldada hetkeolukord tugevuste ja nõrkustega, probleemkohad ning arenguvõimalused ning neile vastavad ühistegevused strateegiliste eesmärkide poole püüdlemiseks.

Linnapiirkondade säästev areng

Erinevalt varasemalt praktikast ei koostata seekord eraldi arengudokumendina linnapiirkonna jätkusuutliku arengu strateegiaid, vaid seda temaatikat käsitletakse integreeritult maakonna uuendatava arengustrateegia siseselt, eraldi alapeatükkide ja/või alalõikudena. Käesolev märkus puudutab Harju, Tartu, Pärnu ja Ida-Viru maakonna arengustrateegia uuendamist.

Maakonna arengustrateegiast peab olema selgelt välja loetav linnapiirkonna geograafilise ala piiritus koos sellekohaste põhjendustega. Linnapiirkonnana käsitletakse üldiselt keskuslinna ja sellega funktsionaalselt tihedalt seotud lähitagamaad. Arvestades 2017. aastal läbi viidud kohalike omavalitsuste haldusterritoriaalse korralduse reformi, ei ole linnapiirkonna ala kaardistamisel enam asjakohane lähtuda keskuslinnaga piirnevate kohaliku omavalitsuse üksuste piiridest. Linnapiirkonna lähitagamaa territooriumi määratlemisel saab lähtuda Statistikaameti linnaliste asustuspriirkondade kaardistusest⁸, vastava lähitagamaa vahetust külgnemisest keskuslinnaga ning igapäevase tiheda pendelrände ulatusest.

Kõigi tegevussuundade käsitlemisel tuleb lähtuda järgmisest ülesehitusest:

- 1) olukorra kirjeldus ja analüüs: linnapiirkonna peamised ja ühised probleemid ning arenguvõimalused;
- 2) linnapiirkonna ühised strateegilised põhieesmärgid;
- 3) linnapiirkonna prioriteetsed ja ühised tegevussuunad.

Linnapiirkonda puudatava teemakäsitluse puhul peaks keskenduma eeskätt nendele arengustrateegia teemavaldkondade kitsaskohtadele, mille lahendamine eeldab linnapiirkonna KOV üksuste koostööd või ühist tegevuste koordineerimist. Säästva arengu puhul on lähtealusteks ülemaailmsed (ÜRO eestvedamisel kokkulepitud) säästva arengu eesmärgid, strateegia „Eesti 2035“ ja linnapiirkonna KOV-üksuste olemasolevad arendusdokumendid (linnapiirkonna ühine strateegia 2014-2020, arengukavad, eelarvestrateegiad, planeeringud). Oluliseks arengudokumendiks on koostatav transpordi ja liikuvuse arengukava aastateks 2021-2030: linnapiirkondade strateegiad peavad haakuma selles arengukavas seatud eesmärkidega säästva linnalise liikuvuse kujundamisel. Probleemide, väljakutsete, võimaluste, prioriteetide, eesmärkide ja tegevussuundade valikuid tuleb põhjendada asjakohaste analüüside või selgitustega. Samuti võib viidata asjakohasele teisele sama valdkonda või territooriumi hõlmavale arengukavale, mis antud temaatikat käsitavad.

Eeskätt tuleb suuremat tähelepanu osutada linnapiirkondadele kavandatud 8% Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF) vahendite sekkumisvaldkondadega seotud teemadele, milleks eelduslikult²⁷ on säästev linnaline liikuvus Tallinna, Tartu ja Pärnu linnapiirkondades, nutikate lahenduste kasutamine kõigis nelja maakonna viies suuremas linnapiirkonnas, avaliku linnaruumi atraktiivsus Ida-Virumaa linnapiirkondades. Nimetatud valdkondades lepatakse valdkonna eest vastutavate ministeeriumitega kokku täpsemad teemapästitused, millele tuleb arengukava koostamisel

²⁷ Linnaline asustuspriirkond – asula, kus enamik elanikest elab piirkonnas, kus rahvastikutihedus on suurem kui 1000 inimest km² kohta ja rahvaarv sellise tihedusega piirkondades on suurem kui 5000 inimest. Piirkondade määramisel tiheduse ja rahvaarvu järgi on kasutatud ruutkaardi andmeid.

tähelepanu pöörata. Linnaarengu meetmetest on võimalik toetada vaid selliseid tegevusi, mille vajadus tuleneb maakonna arengustrateegiast. Näiteks saab nutikate lahenduste rahastamiseks esitada selliste valdkondade ideid, mille osas on arengustrateegias või tegevuskavas välja toodud, et nende lahendamiseks on vajalik leida uuenduslikke lahendusi ja/või teha koostööd teadusasutuste ja ettevõtjatega. Seos maakonna arengustrateegia eesmärkidega peab olema tuvastatav. Kõikide teemaplokkide juures tuleb läbivalt analüüsida, kuidas puudutavad tegevused kolmandaid osapooli ning keda ja mil viisil on vajalik või soovituslik kaasata lisaks riigile ja kohaliku omavalitsuse sektorile tegevuste ettevalmistamise ja rakendamise. Ka linnapiirkonna arengu kavandamisel maakonna arengustrateegias tuleb järgida juhendis toodud organisatsioonide ja huvigruppide kaasamise põhimõtteid.

Maakonna arengustrateegias linnapiirkonda käsitleva osa koostamisse tuleb kaasata kõik kohaliku omavalitsuse üksused, kelle haldusüksuse piiridesse linnapiirkonna territoorium jääb. Arengustrateegia linnapiirkonna osa koostamise koordineerimiseks on soovituslik komplekteerida linnapiirkonna erinevatest osapooltest temaatiline töörühm, milles keskse korraldaja roll on linnapiirkonna keskuslinnal. Linnapiirkonna temaatilise töörühma roll on jälgida maakonna arengustrateegia koostamise protsessis linnapiirkonda puudutava temaatika asjakohast kajastamist maakonna arengustrateegia protsessi vältel ideede kogumisel, süstematiseerimisel ja prioritseerimisel.

Arengustrateegia tegevuskava

- KOKS § 37⁴ lg 2 „Maakonna arengustrateegial peab olema tegevuskava või valdkondlikud tegevuskavad, mis ei pea hõlmama kogu arengustrateegia kehtivuse perioodi.“
- KOKS § 37⁴ lg 2 „Maakonna arengustrateegia tegevuskava peab olema kooskõlas maakonna kohaliku omavalitsuse üksuste eelarvestrateegiatega.“
- KOKS § 37³ lg 6 „Maakonna arengustrateegia peab arvestama maakonnaplaneeringut. Maakonna arengustrateegia on üldplaneeringu koostamise alus.“

Tegevuskavva valitud tegevuste kogumid peavad loogiliselt tulenema arengustrateegia tekstis esile toodud prioriteetidest, kavandatavatest muutustest ja põhjendustest. Maakonna arengustrateegia uuendatud tegevuskavasse peaksid jõudma tegevused ja objektid, mille sinna lisamine on põhjendatud eelnevalt läbiviidud analüüsi tulemusel. Ühe eesmärgi saavutamiseks kavandatud tegevused peaks moodustama tervikliku tegevuste kogumi, mille elluviimine on kavandatud tegevuste prioriteetsusest lähtuvalt.

Tegevuskavas tuuakse kindlasti ära tegevused, mis toetavad arengustrateegia strateegilisi valikuid ja mis ületavad oma mõjualalt ühe KOV piire või mis on kogu maakonda hõlmava mõjuga. Tähtis on tegevuste omavaheline loogiline sidusus ehk integreeritus, st eesmärgi täitmiseks võib tihti olla vajalik teha nii investeeringuid kui ka viia ellu nn pehmeid tegevusi, seda ka mitme sektori koostöös. Tegevuskavas kavandatakse ettevaatavalt eesmärkide saavutamiseks vajalikke tegevusi ja lepatakse kokku nende omavahelises prioriteetsuses ning elluviimise ajakavas.

Tegevuskavas kajastatakse kindlasti koos rahastusallikaga need olulisemad tegevused, mida rahastatakse KOKS § 6¹ lg 4 alusel maakonna arendustegevuseks eraldatud vahenditest, otseselt maakonna arengustrateegia elluviimiseks suunatud toetustest (PATEE, MATA) ja selleks otstarbeks eraldatud muudest maakonna eelarvelistest nn omavahenditest (nt KOV eelarvetest rahastatavad ühisinvesteeringud või KOV ülese mõjuga investeeringud).

Vastavalt KOKS § 37³ lg 1 on maakonna arengustrateegia aluseks ka investeeringuteks toetuste taotlemisel ning vastavalt KOKS § 37³ lg 11 võetakse arengustrateegiat arvesse riigieelarvest KOVidele juhtumipõhiste toetuste andmisel. Sellest tulenevalt peaks tegevuskava kajastama ka neid

arendustegevusi/-projekte, mille elluviimiseks on kavas taotleda toetusi (nt riigieelarvest), juhul kui neid toetusi kasutatakse maakondliku tasandi koostööks. Seetõttu võiksid tegevuskavad kajastada vähemasti selles mahus maakondlikke ühistegevusi, millele soovitakse riigieelarvest toetust taotleda. Kohaliku mõjuga projektide lisamine maakonna arengustrateegia tegevuskavasse ei suurenda nende võimalusi saada toetust maakondliku tasandi projektidele mõeldud voorudest.

Kuna erinevate riigi toetusmeetmete valik kitseneb ning eelistatakse kompleksseid meetmeid, mille puhul sisulised valikud tuleb teha maakonnas, siis peab tegevuskava hakkama tugevamalt täitma ka prioriteetsete arendustegevuste kokkuleppimise rolli. Enamiku lähiaastate riigipoolsete meetmete eelarved selginevad 2021. aasta jooksul. Lisaks tavapärasele tegevuskava ülesehitusele on seekord tuleviku kavandamisel vajalik koostada rahastamist vajavate tegevuste puhul eraldi loetelu erinevate rahastusallikate kaupa. Tegevuskava ei peaks olema pikk ostunimekiri, millest igaks vooruks hakatakse projekte välja noppima, vaid kajastama juba tehtud valikuid ja kokkuleppeid kõige mõjusamate tegevuste osas. Tegevuskavasse peaks lisama tegevusi sellises mahus, et nende elluviimine oleks kavandatud allikast ka tegevuskava perioodi jooksul realistlik.: vt [Näidistabel](#). Nendeks rahastusallikateks võivad olla KOVide eelarve, maakondlik arendusraha, MATA-meede, riigi toetusmeetmed jne.

Lokaalse mõjuga üksikprojektid, millele KOVid iseseisvalt toetusvõimalusi otsivad, ei tohiks kajastuda maakonna arengustrateegia tegevuskavas ning edaspidi jälgib RM ka omalt poolt, et selliste projektide puhul ei annaks erinevate ministriumite rakendatavate toetuste puhul nimeliselt maakonna tegevuskavas olemine sisult kohalikule projektile eelist hindamisel ega oleks abikõlblikkuse nõudeks. Eelistatud alternatiiviks on jälgida sellisel juhul arendusprojekti kooskõla maakonna arengustrateegia üldiste eesmärkidega.

Avalike teenuste osutamiseks ja arendamiseks vajalike objektide ning investeringuvajaduste kajastamine tegevuskavas

Avalike teenuste puhul, mida omavalitsused soovivad ühiselt ja koostöös osutada ning arendada, on oluline võrgustikupõhine ning erinevat tüüpi tegevusi integreeriv lähenemine ka tegevuskava tasandil. Tegevuskavasse on oodatud järgmised tegevused:

- teenusvõrgustiku tervikliku kontseptsiooni väljatöötamine, selle ajakohastamine ja täiendamine, sh vajalike alusanalüüside ja uuringute läbiviimine;
- digitaalsete või mobiilsete või muude nutikate lahenduste väljatöötamise, piloteerimise ja käivitamisega seotud tegevused;
- teenusvõrgustiku toimimiseks vajalikud muud uuringud, analüüsid, koolitused ja koostöötegevused;
- teenusvõrgustiku toimimiseks vajalike oskustega personali tagamiseks olulised tegevused (sh mitme omavalitsuse või mitme maakonna peale võimalikud lahendused, vajalikud õiguslikud ümberkorraldused, koolitused, koostöövõrgustike arendused);
- taristu optimeerimiseks (sh tarbijate arvuga vastavusse viimiseks ning ajakohase kvaliteedi tagamiseks) maakonna või maakondade ülese tervikliku lahenduse (kavandi) väljatöötamine;
- avaliku teenuse maakondliku või maakondade ülese võrgustiku kõigi kitsaskohtade terviklik välja toomine: tegevuskavas tuleks kajastada kõiki tegevusi, mis on vajalikud teenusvõrgustiku terviklikuks arendamiseks ja kvaliteetseks toimimiseks (sh võttes arvesse tarbijate arvu võimalikke muutusi):
 - o vajalikud analüüsid, kavandid, terviklikud kontseptsioonid, uuringud;
 - o konkreetse teenuse osutamiseks kõik vajalikud objektid, mis vajavad renoveerimist (prioritiseerituna vastavalt maakonna eelistustele);
 - o konkreetse teenuse osutamiseks mittevajalikud objektid, mis vajavad lammutamist või ümberkujundamist teiste teenuste osutamise tarbeks;

- teenusvõrgustiku kvaliteedi tõstmiseks / parema tegutsemise tagamiseks vajalikud pehmed tegevused, koostööprojektid, teenuse ümberkujundamise, personali väljaõppe või ühise värbamise tegevused jms;
- kohaliku tasandi üksikobjekti investeeringu väljatoomine tegevuskavas on põhjendatud vaid kahel järgmisel juhul:
 - kui tegemist on avaliku teenuse võrgustiku viimase kitsaskoha lahendamisega ning kõik ülejäänud kitsaskohad on teenuse kvaliteetseks osutamiseks maakonnas juba lahendatud;
 - kui tegemist on maakonna (või territooriumi poolest mõnes suuremas maakonnas (nt Harjumaal) piirkonna) teenuse ainukese objektiga, millega on antud teenus maakonnas või piirkonnas tagatud: näiteks maakonna või piirkonna ainus raamatukogu, maakonnas või piirkonnas KOV-üleselt kokkulepitud suuremat tuge vajavate laste kool jne.

Linnapiirkonna integreeritud tegevuskavade koostamine

Harju, Ida-Viru, Pärnu ja Tartu maakonna arengustrateegia juurde koostatakse linnapiirkondade tegevuskava. Linnapiirkondade tegevustiku eesmärk on luua sidus meetmestik ühiselt kokku lepitud linnapiirkonna probleemidele reageerimiseks ning vältida tegevuste kavandamist ja rahastamist isoleeritult iga KOV kaupa. Tegevuskava peab sisaldama tegevusi vähemalt uue EL rahastamisperioodi linnaarengu meetmete valdkondades võtmeinvesteeringute/piirkondliku tegevuste kogumi tasandil (konkreetne projektide valik võib toimuda hilisemas etapis vastavalt skeemile kohalduva toetuse andmise tingimuste regulatsioonile). Tegevuskavas võib terviklikuma vaate andmiseks parima teadmise juures EL struktuuritoetustest toetatavaid tegevusi kombineerida muude vastava arenguväljakutse lahendamisele suunatud tegevustega. Kuigi kõiki linnapiirkondade tegevusi ei rahastata linnade säästva arengu meetmetest, võib tegevuskavas viidata kõikidele olulisematele sekkumistele asjaomasel linnapiirkonnas. Linnapiirkonna tegevuskavas näidatakse eeldatav võtmeinvesteeringu/tegevuste toetussumma, kogumaksumus, panus väljund- ja tulemusnäitajatesse.

Linnapiirkonna tegevuskavasse võtmeinvesteeringute/tegevuste kogumi valikul lähtutakse järgmistest valikukriteeriumitest: projekti mõju meetme eesmärkide saavutamisele; projekti põhjendatus; projekti kuluefektiivsus; toetuse taotleja/saaja (ja partnerite) suutlikkus projekti ellu viia. Tegevuskava koostamise protseduuri ning seost KOKSis toodud maakonna arengustrateegia kinnistamise protseduuridega täpsustatakse 2021. aasta jooksul.

Maakonna arengustrateegia seos teiste arengudokumentidega

Seosed KOVide arengukavadega

- KOKS § 37 lg 4¹ „[Valla ja linna] arengukavad peavad arvestama maakonna arengustrateegiat.“
- KOKS § 37³ lg 2 „Maakonna arengustrateegias ei kavandata arengut, mis on seotud vaid ühe kohaliku omavalitsuse üksuse haldusterritooriumiga ja millel ei ole puutumust teiste kohaliku omavalitsuse üksustega.“
- KOKS § 37⁴ lg 2 „Maakonna arengustrateegia tegevuskava peab olema kooskõlas maakonna kohaliku omavalitsuse üksuste eelarvestrateegiatega.“

Mõju, kavandamise ja rahastamise mõttes üksnes ühe KOViga seotud arengud peaksid olema kajastatud üksnes KOV arengukavas, mitte maakonna arengustrateegia tegevuskavas.

Seosed olemasolevate ja koostatavate maakondlike arengudokumentidega

- KOKS § 37³ lg 6 „Maakonna arengustrateegia peab arvestama maakonnaplaneeringut. Maakonna arengustrateegia on üldplaneeringu koostamise alus.“

Kehtivad maakonnaplaneeringud on kättesaadavad Rahandusministeeriumi hallataval veebilehel <https://maakonnaplaneering.ee/maakonna-planeeringud>, koostamisel olevate maakonnaplaneeringute info asub <https://www.rahandusministeerium.ee/et/ruumiline-planeerimine/maakonnaplaneeringud>. Kindlasti tuleb teadvustada väärtusi, mille säilimiseks on tingimused seatud juba maakonnaplaneeringutes: arvestama peab kavandatud tegevusi ja väärtuste säilimiseks seatud tingimusi. Samuti peaks maakonna arengustrateegia tegevuskava haakuma maakonnaplaneeringu tegevuskavaga. Tuginedes varasematele kogemustele on vajalik maakonna ja kohalike omavalitsuste arengudokumentide (sh linnade ja valdade üldplaneeringute) parema seotuse huvides arengustrateegia uuendamisse kaasata ka KOVide planeerijad.

Maakonna arengustrateegia määratleb maakonna visiooni ja strateegilised valikud. Riigi rahaliste toetustega seotud ja samuti lähiajal loodavate LEADER-tegevusgruppide uued strateegiad peavad arvestama maakonna arengustrateegias seatud sihtidega, et tagada sama territooriumi ulatuses kavandatavate arendustegevuste sidusus ja sünergia. LEADER-tegevusgrupi strateegiale on ette antud kindlad valdkondlikud eesmärgid, mida lahendatakse kohalikule tasandile kõige sobivamal viisil. Püstitatud eesmärgid võivad erineda maakonna arengustrateegias seatutest, kuid ei tohiks olla omavahel vastuolus. LEADER-strateegiad peaksid täpsustama, milliste maakonna arengustrateegia eesmärkide saavutamiseks on kõige sobivam kasutada kogukondlikku algatust ning mis saavad olema täiendavaks ressursiks, mida on võimalik piirkonnas püstitatud eesmärkide saavutamiseks kasutada. Oluline on maakonna arengustrateegiate uuendamisel ja uute LEADER-strateegiate koostamisel estvedajate omavahelise tiheda koostöö tagamine, et saavutada tegevustes suurem sünergia kui siiani.

Seosed strateegiaga „Eesti 2035“ ja riigi valdkonna arengukavadega

- KOKS § 37³ lg 10 „Maakonna arengustrateegia koostamisel arvestatakse riigi valdkondlikke arengukavasid ja kirjeldatakse, kuidas maakonna arengustrateegiaga panustatakse riigi valdkondlikes arengukavades seatud eesmärkide saavutamisse.“

Oluline on maakonna arengustrateegia uuendamisel võtta arvesse riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“²⁸ üle-eestilisi väljakutseid, strateegilisi sihte ja eesmärke ning mõtestada nende rakendamine maakondlikul tasandil.²⁹ Strateegia „Eesti 2035“ viis selle strateegia aluspõhimõtetest lähtuvat võrdväärset sihti on:³⁰ inimene – arukas, tegus ja tervist hoidev; ühiskond – avatud, hooliv ja koostöömeelne; majandus – tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik; elukeskkond – kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne; riigikorraldus – uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne.

Siinkohal on tähtsaks märksõnaks „valdkonnaülesus“, mis on strateegia „Eesti 2035“ alusmotiiv, aga iseloomustab hästi ka kohaliku tasandi väljakutseid tänasel päeval kui ka tulevikus. See suurendab KOVide koostöö olulisust nii maakonna-siseselt kui ka üha rohkem maakondade üleselt.

²⁸ <https://www.valitsus.ee/strateegia-est-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>

²⁹ Riigi strateegilised sihid on valdkonnaülesed suured eesmärgid, mille poole Eesti ühiskond liikuma peab. Strateegilised sihid seatakse esmakordselt riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ dokumendiga. Strateegilistesse sihtidesse panustavad kõik valdkonna arengukavad ja programmid, millest tuleb lähtuda valdkonna arengukava ja programmi väljatöötamisel ja/või uuendamisel. Samuti on selle raames kokku lepitud vajalike muutuste elluviimise valitsuse tegevuskava, mis koosneb strateegiliste sihtide saavutamiseks vajalikest olulisematest muudatustest. Iga valdkonna arengukava eesmärgid ja mõddikud peavad panustama strateegilistesse sihtidesse ja mõddikutesse ning toetama tegevuskava elluviimist oma valdkonnas.

³⁰ Täpsem selgitus: <https://valitsus.ee/strateegia-est-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia/aluspohimotted-ja-sihid>

Maakonna arengustrateegiad on omakorda sisendiks keskvalitsuse planeerimise protsessi.³¹ Mida kvaliteetsem sisend (asjakohastele andmetele ja statistikale põhinev, teenusvajaduse hinnang, võrgustikupõhise teenuste korralduse nägemus jms), seda enam on seeläbi võimalik mõjutada keskvalitsuse arendustegevuste ja meetmete kavandamist.

Maakonna arengustrateegia eesmärgid ja tegevustik peavad toetama riigi valdkonna arengukavade eesmärkide saavutamist. Arengukava tekstis peaks olema välja toodud seos nende uute valdkonna arengukavadega, mille eesmärkide saavutamisse on panus kõige otsesem ning kõige selgemas seoses maakonna arengustrateegia eesmärkidega. Alates 2021. aastast on Eesti arengut suunama planeeritud 17 valdkonna arengukava. Ülevaade riiklike arengukavade kohta on leitav Vabariigi Valitsuse kodulehel: <https://www.valitsus.ee/strateegia-cesti-2035-arengukavad-ja-planeering/arengukavad>.

Partnerite ja avalikkuse kaasamine ning maakonna arengustrateegia uuendamise menetlus

- KOKS § 37⁴ lg 4 „Valla- või linnavalitsus korraldab või volitab koostööorganit korraldama avalike arutelude kaudu kõigi huvitatud isikute kaasamise maakonna arengustrateegia koostamisse.“

Seekordsel maakonna arengustrateegia uuendamise protsessil on oluline rõhk kaasamisel ja selle läbi saavutatud arengudokumendi paremal kvaliteedil.

Partnerite ja laiema üldsuse kaasamine maakonna arengustrateegia uuendamise protsessi aitab kindlustada selle tegevusega potentsiaalselt mõjutatud osapoolte informeeritust ning annab neile võimaluse mõjutada kavandatava tegevusega kaasnevaid otsuseid. Erilist tähelepanu tuleb pöörata ühiskonna erinevate, sh haavatavamate sihtrühmade kaasamisele. Strateegia ja selle tegevuskava uuendamine peaks olema protsess, kus sellest mõjutatud isikud saavad kaasa rääkida soovitud muutuste kohta piirkonnas ning mis aitab jõuda laiapõhjalise, erinevate osapoolte huvisid ühendava ja tasakaalustava kokkuleppeni piirkonnas.

Eriti seal, kus elanikkonna koosseis on rahvuste osas mitmekesisem, on tähtis kaasata erinevaid rahvusi esindavate organisatsioonide ja/või ümarlaudade jt koostööplatvormide esindajad, et oleks tagatud esindatus ka rahvuspõhiselt. Ehkki KOKS ei suuna kohalikke omavalitsusi otseselt lõimumispoliitikaga tegelema, saavad omavalitsused teise keele- ja kultuuritaustaga elanike kohanemisele ja lõimumisele avalike teenuste kaudu märkimisväärselt kaasa aidata.

Partnerite kaasamisele võiks enam tähelepanu pöörata ka strateegia elluviimise korraldamisel – mõnes maakonnas on selleks moodustatud erinevaid valdkondi kaasav arengunõukoda, kuid selline praktika ei ole lausaline. Selleks, et maakonna arengustrateegia mõju oleks laiem, on oluline, et lisaks KOVidele oleksid tegevuskava koostamisse ning tegevuste elluviimise järjestuse otsustamisse (sh riigi toetuste abil elluviidavate projektide valik) kaasatud ka ettevõtjad (nt nende katusorganisatsioonide kaudu)³², arendusorganisatsioonid, LEADERi piirkondlikud tegevusgrupid jm maakondlikud partnerid, nt planeeringute valdkonnas RM REHO (regionaalhalduse osakonna) talitused. Laiapõhjalisem kaasatus maakonna arengut toetavate projektide valikul on ka üheks rahandusministeeriumi prioriteediks.

³¹ Kuiigi formaalselt riigi strateegiliste dokumentide koostamist reguleeriv VV määrus „Valdkonna arengukava ja programmi koostamise, elluviimise, aruandluse, hindamise ja muutmise kord“ (kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122019005>) maakonna arengustrateegiaid ei hõlma, on praktikas ministeeriumid järjest enam maakonnastrateegiates esitatud arvestamas sisendina riiklike strateegiate koostamisse, aga ka SF meetmete ettevalmistamisse.

³² Vt ka peatükki „Ettevõtjate osalemine prioriteetide seadmisel“

Eestis on juurdumas uus praktika, kus kohalikud omavalitsused koostavad oma eelarvest kodanikule arusaadava ja lühikese ülevaate³³. Soovitame sarnast praktikat – lühiülevaate koostamist - ka MAROdele, mille raames on võimalus anda kodanikule arusaadavas stiilis ülevaade maakonna arengustrateegia ja selle tegevuskava seisust, sh liikumisest eesmärkide täitmise poole nii tähtsaimate prioriteetide kui ka teemavaldkondade lõikes. Lühiülevaatest võiks välja tulla, milliseid tegevusi on otsustatud seatud eesmärkide saavutamiseks teha, millised on prioriteetsed järgmised tegevused.

Kaasamise sisu ja vajadust mõtestada ning läbiviimist kavandada aitab käsiraamat „Kaasamine avalikus sektoris ja vabakonnas“³⁴.

Seadusandja on jätnud teadlikult maakonna arengustrateegia koostamise ja uuendamise täpsemate menetlusreeglite kokkuleppimise kohalike omavalitsuste enesekorraldusõiguse küsimuseks, mis tuleb koha peal koostöös otsustada. Üldine menetluskord on nähtud ette KOKS § 374.

Linna- või vallavalitsus korraldab või volitab koostööorganit (ehk MAROt) korraldama avalike arutelude kaudu kõigi huvitatud isikute kaasamise maakonna arengustrateegia uuendamisse. KOVi elanike ja muude huvitatud isikute võimalused olla kaasatud maakonna arengustrateegia ja selle tegevuskava koostamisse või uuendamisse on oluliselt mitmekesisemad kui KOVi elanike tavapärase osalemine valijana kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel. Elanikud ja muud huvitatud isikud saavad arengustrateegia ja selle tegevuskava uuendamise osas esitada omapoolseid ettepanekuid ja märkusi ning osaleda korraldatavatel avalikel aruteludel. Kuna volikogu istungid on avalikud (juhul kui ole vastupidiselt otsustatud), siis saavad kõik huvilised soovi korral kuulajana ka volikogu istungitel osaleda. Sageli teevad KOVi volikogu istungitest ka veebi ülekandeid, mis on kõigile jälgitavad ja järele vaadatavad.

Volikogu võib moodustada nii alalisi kui ka ajutisi komisjone, mil volinikel ja komisjonide töösse kaasatud volikoguvälistel liikmetel on võimalus muude ülesannete kõrval anda omapoolne panus maakonna arengustrateegia uuendamisse. Elanikke saab kaasata volikogu komisjonide (v.a revisjonikomisjon) töösse ka siis, kui nad ei ole kandideerinud KOV volikogu valimistel või ei ole osutunud valituks. Reeglina on kohalikes omavalitsustes moodustatud majandus-, arengu- ja rahanduskomisjonid, kes kujundavad volikogu istungite eel seisukohad volikogu päevakorda minevate küsimuste osas koos omapoolse seisukohaga, et kas vastavat eelnõud toetada või mitte ja tehes vajadusel muudatusettepanekuid.

Maakonna arengustrateegia uuendamiseks on soovitatav erinevate osapoolte parema kaasamise ja tagasiside saamise huvides jätta pärast 17.10.2021 toimuvaid kohalike omavalitsuste valimisi piisav aeg, et maakonna arengustrateegia uuendatud versiooni jõutaks enne maakonna kõigi kohaliku omavalitsuse volikogudes arutamist arutada ka erinevates volikogude komisjonides. Volikogudes ja komisjonides peab olema piisavalt aega ettepanekute tegemiseks ning prioriteetide kokkuleppimiseks. Igal volikogul peaks olema võimalus teha ettepanekuid eelnõu täiendamiseks enne, kui eelnõu esitatakse volikogule kinnitamiseks. Seega tuleb strateegia uuendamise ajakavas varuda volikogude kaasamiseks piisavalt aega eelnõu mitmeks lugemiseks. Volikogu tõhusamaks kaasamiseks on soovitatav arengustrateegia koostamise ajaks luua igas KOVis volikogu ajutine koostöökomisjon või muu sobiv formaat (nt volikogust esindajate nimetamine), mis aitaks volikogud vahetult strateegia koostamise protsessiga siduda, et tugevdada strateegia legitiimsust ja sidustatust kohalike plaanidega. Kindlasti on soovitatav ka konsulteerida erinevate ministriumitega valdkondade lõikes ning kaasata nende valdkondlikke teadmisi piirkonnale sobivate lahenduste otsimisel: täpsem praktika selgub edaspidi.

Arengustrateegia koostamisel on vajalik kaasata kohaliku kogukonna huvitatud isikuid, samuti peab arengustrateegia eelnõu olema linna või valla kodulehel (veebilehel) avalikustatud minimaalselt kaheks nädalaks. Töörühmade koosolekute, arenguseminaride ja –konverentside toimumisest, nagu ka MARO ja kohaliku omavalitsuse volikogu poolsest arengustrateegia uuendamise algatamise otsusest on vajalik

³³ <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov/finantsjuhtimine>

³⁴ <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kaasamine%20avalikus%20sektoris%20ja%20vabakonnas.pdf>

teavitada nii maakonna siseselt erinevate sektorite esindajaid kui ka maakonnaväliseid koostööpartnereid.

Maakonna arengustrateegia menetlemiseks volikogu komisjonides on soovitatav järgida korralist ajakava, st arvestada tuleb, et reeglina toimuvad volikogu istungid kord kuus ning komisjonid kogunevad volikogu istungi eel volikogule ettevalmistatavate küsimuste osas seisukoha võtmiseks. Oluliste ja kiireloomuliste küsimuste arutamiseks on volikogu esimehel võimalus kutsuda kokku ka volikogu nn erakorralisi istungeid.

Arengustrateegia ja selle tegevuskava ning volikogu ja volikogu komisjonide istungite protokollid arengustrateegia ja selle tegevuskava menetlemise kohta avaldatakse linna või valla kodulehel seitsme tööpäeva jooksul arengustrateegia ja selle tegevuskava vastuvõtmisest arvates.

Kahtlemata on elanike aktiivsema osalemise eelduseks ka informeeritus linna- või vallavolikogu ning linna- või vallavalitsuse tööst ja otsustest. Vastavalt KOKSile peavad volikogu istungite ning volikogu ja valitsuse komisjonide koosolekute protokollid olema igapäevasele kättesaadavad linna või valla põhimääruses sätestatud korras (KOKS § 23 lg 5).

Enamkasutatavad teavituskanalid on maakonna arengustrateegia uuendamisel MARO ja omavalitsuse koduleht ja regulaarselt ilmuv maakonnaleht ja KOVi ajaleht (infoleht). Paljud omavalitsuste volikogud kasutavad oma töös ka kohaliku omavalitsuse / volikogu infosüsteemi VOLIS (www.volis.ee). See võimaldab varakult tutvustada volikogu eelnõusid ja nende arutelu käiku ning avab võimaluse elanikel esitada oma ettepanekuid eelnõude täiendamiseks ja muutmiseks. Lisaks eespool märgitud traditsioonilistele infokanalitele on täiendavaks infoallikaks erinevad sotsiaalmeedia võimalused.³⁵

Volikogu istungi kutsub kokku selle esimees või tema asendaja vastavalt volikogu poolt kehtestatud töökorrale. Volikogu istungi peab kokku kutsuma ka linna- või vallavalitsuse või vähemalt veerandi volikogu koosseisu ettepanekul ühe kuu jooksul vastava taotluse saamisest (KOKS § 43 lg 1 ja 4). Viimasel juhul saab taotleda seega ka volikogu erakorralist kogunemist mõne olulise küsimuse kiireloomuliseks arutamiseks. Vajadusel tuleb ka maakonna arengustrateegia menetlusel kutsuda volikogu istung kokku ka korraliste istungite vahelisel ajal. Eelnõu läbimiseks tuleb planeerida vähemalt kaks lugemist, sest tegemist on olulise strateegilise dokumendiga, mille puhul peab volikogu liikmetel ja võimalusel ka kohalikel elanikel ning huvirühmade esindajatel olema õigus esitada muudatusettepanekuid. Samuti peab muudatusettepanekute esitamiseks jätma aja ka seetõttu, et teised maakonna KOVid jõuaksid ka muudatused lõpphääletusele minevasse eelnõusse sisse kirjutada. Pärast muudatusettepanekute läbivaatamist paneb istungi juhataja eelnõu lõpphääletusele. See eeldab, et kõik maakonna KOVide volikogud oleksid jõudnud maakonna arengustrateegia tekstid enne lõpphääletusele minemist omavahel ühtlustada.

Maakonna arengustrateegia elluviimine toimub vähemalt 4-aastaseks perioodiks koostatud arengustrateegia tegevuskava alusel. Arengustrateegia nüüdsel uuendamisel koostatakse lähiaastate tegevuskava vähemalt aastateks 2021-2024. Loomulikult on vajadusel (vähemalt teatud valdkondade (nt tehniline taristu) osas) võimalik koostada pikem ajavaade. Tegevuskava maakonna arengustrateegia elluviimiseks võib esitada strateegia territooriumi KOVide volikogudele kinnitamiseks koos maakonna arengustrateegia eelnõuga (volikogu määruse eelnõu lisana) või eraldi dokumendina (volikogu otsuse eelnõu) hiljemalt 3 kuud pärast maakonna arengustrateegia kinnitamist. See, millises vormis tegevuskava heaks kiidetakse, sõltub maakonna arengustrateegia uuendamise käigus kokkulepitust.

Maakonna arengustrateegia elluviimist ja seire teostamist koordineerib vastavas maakonnas nimetatud MARO. Arengustrateegia elluviimise korraldamiseks on vajalik kaasata maakonna omavalitsused ja teised partnerid - näiteks varem arengustrateegia väljatöötamiseks moodustatud strateegia koostamise juhtrühm.

³⁵ Kindlasti ei tohiks siinkohal panustada ainult sotsiaalmeediale – väidetavalt on sotsiaalmeedia võrgustikega haaratud (kõigest) 57% Eesti elanikest (S. Metlev, Postimees 11.03.2020).